

Władyka, Maria

Posiedzenie Zespołu Historii Metodologii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/4, 771-773

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POSIEDZENIE RADY NAUKOWEJ

W dniu 7 czerwca 1974 r. obradowała Rada Naukowa Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Jej posiedzenie otworzył prof. B. Leśnodorski, który odczytał protokół posiedzenia komisji do spraw przewodu habilitacyjnego dr Janiny Żurawickiej. Komisja po zapoznaniu się z pozytywnymi opiniami recenzentów rozprawy habilitacyjnej *Ignacy Radliński (1843—1920). Życie i twórczość* oraz po rozpatrzeniu całości jej dorobku naukowego, postanowiła wystąpić z wnioskiem do Rady Naukowej o dopuszczenie dr J. Żurawickiej do kolokwium habilitacyjnego. Po zaakceptowaniu przez Radę Naukową wniosku komisji dr J. Żurawicka zreferowała główne tezy pracy i przedstawiła swoje stanowisko wobec pytań recenzentów i członków Rady. Po przeprowadzeniu dyskusji Rada Naukowa przyjęła w głosowaniu tajnym kolokwium habilitacyjne oraz podjęła uchwałę o nadaniu dr J. Żurawickiej stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Następnie doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa omówiła przebieg publicznej obrony rozprawy doktorskiej mgra Stefana Zameckiego pt. *Koncepcja nauki w szkole lwowsko-warszawskiej*, przedstawiając w imieniu komisji wniosek o nadanie mu stopnia doktora nauk humanistycznych. W tajnym głosowaniu Rada jednomyślnie zatwierdziła wniosek komisji. W dalszym ciągu obrad Rada Naukowa jednogłośnie zaakceptowała wniosek kierownictwa Zakładu w sprawie powołania dr hab. K. Targosz na stanowisko docenta.

Bohdan Jaczewski

POSIEDZENIE ZESPOŁU HISTORII METODOLOGII

Dnia 11 czerwca 1974 r. odbyło się pod przewodnictwem prof. P. Rybickiego posiedzenie Zespołu Historii Metodologii, na którym dr Henryk Dutkiewicz wygłosił referat *Spoleczne uwarunkowanie wiedzy w koncepcji teoretycznej Maxa Schelera*.

W rozważaniach wstępnych referent wyróżnił cztery etapy rozwoju socjologii wiedzy, a następnie przedstawił dwa zasadnicze stanowiska w wyjaśnianiu istoty związków między wiedzą i jej formami a społeczeństwem. Potem przypomniał słuchaczom pewne dane biograficzne dotyczące M. Schelera (1874—1926) oraz scharakteryzował środowisko, w którym przebiegało życie i działalność socjologa.

Pozostała część referatu dotyczyła ściśle socjologicznych koncepcji Schelera. Zdaniem referenta jego teoretyczną koncepcję socjologii wiedzy należy ujmować w związku z jego antropologią filozoficzną, której naczelnym problemem jest pytanie: kim jest człowiek i jakie jest jego miejsce w świecie.

A o niektóre z założeń schelerowskiej socjologii wiedzy: jest ona częścią socjologii kultury; jest nauką opisową i wyjaśniającą; rozróżnia w niej Scheler to co duchowe i to co realne: socjologia kultury bada przedmioty idealne, byty uwarunkowane duchowo, w odróżnieniu od socjologii realnej, która jest nauką o popędach ludzkich. Konkretna i historyczna postać obiektywizuje się dzięki czynnikom realnym, tj. popędom, instynktom; problemem wyjściowym w aksjomatyce socjologii wiedzy jest problem grupy społecznej, który konstytuuje się wówczas, gdy jej członkowie mają świadomość przynależności do niej.

Cennym wkładem Schelera w socjologię wiedzy jest wyróżnienie różnych typów wiedzy, np.: wiedza zawarta w doświadczeniach ludowych, mitach i legendach; wiedza religijna; wiedza mistyczna; filozoficzna; przyrodnicza; technologiczna i inne. Poza typologią wiedzy wprowadza Scheler także podział na główne jej kate-

gorie, jak: wiedza instrumentalna; władcza — pozwalająca zmieniać otoczenie; kształceniowa — jej ojczyzną jest Grecja i Chiny; wiedza zbawcza, prowadząca do mądrości, a manifestująca się przez wiedzę teologiczną i reprezentująca ideę miłującej się ludzkości. Niepodważalnym wkładem M. Schelera w socjologię wiedzy jest stwierdzenie istnienia wielości typów wiedzy i różnorodnego stopnia intensywności związków między nimi, a społecznymi formami.

W dyskusji zabrało głos kilka osób.

Dr Z. Bezwiński zwrócił uwagę, że Scheler nawiązuje do koncepcji wielkich idealistów niemieckich, przypisując to, co się dzieje w życiu społeczeństwa, wpływowi ducha a nie czynników realnych. Poznanie wg Schelera nie jest uwarunkowane społecznie, ale jest subiektywne i choć konfrontowane z innymi poznaniem, nie prowadzi do próby weryfikacji w praktyce. Dualistyczne stanowisko Schelera wyraża się tym, że duch jest warunkowany inaczej niż ciało, co uniemożliwia stworzenie spójnej koncepcji człowieka. W dalszym ciągu swego wystąpienia dr Bezwiński mówił, że w koncepcji życia społecznego przeważa w stanowisku Schelera psychologizm a nie socjologizm, relatywizm a nie relacjonizm, brak też uszeregowania czynników warunkujących twórczość jednostki. Myśliciel ten jest zwolennikiem poglądu, że twórczość naukowa jest warunkowana indywidualnością i psychiką danej jednostki, zrelatywizowaną np. tradycjami nauki. Zdaniem dyskutanta, dojście Schelera do socjologii wiedzy stanowi swoiste apogeum jego twórczości naukowej, a próba wydobycia uwarunkowań społecznych wydaje się ukrytą kapitulacją przed poszukiwaniami uwarunkowań innego typu, choć nie oznacza to wcale, by w gruncie rzeczy przestał on być zwolennikiem indywidualizmu, subiektywizmu i idealizmu.

Doc. I. Szumilewicz podała w wątpliwość dane w referacie powody odejścia Schelera od fenomenologii, a prof. W. Voisé przypominał swoje dwukrotne spotkania z twórczością Schelera, przy okazji zastanawiając się na tym: czy nie więcej daje nauce wychodzenie od zagadnień konkretnych, a następnie dopiero uogólnianie ich oraz czy metodologiczna koncepcja Schelera „sprawdziła się”, to znaczy czy dała początek konkretnym rozwiązaniom problemów socjologicznych. Istnieje też — zdaniem dyskutanta — problem ważności wkładu w socjologię wiedzy Maxa Webera w porównaniu z tym, co dał M. Scheler.

Prof. I. Dąmbska w swej wypowiedzi podkreśliła m.in. istnienie w antropologii i etyce schelerowskiej myśli wartościowych, oryginalnych i pięknych.

Dr J. Klimowski zwrócił uwagę, podobnie jak prof. Voisé, na skomplikowaną terminologię tekstów Schelera, a dr M. Władyka zauważyła, że bardzo cenne w jego twórczości jest postawienie i wypracowanie problematyki antropologii filozoficznej. Zdaniem jej, koncepcja człowieka, jednostki ludzkiej, była przez myśl pozytywistyczną zatarta i zniekształcona, a przecież nie sposób budować systemu socjologicznego, jeśli nie wypracuje się teorii człowieka.

Prof. P. Rybicki w dłuższym wystąpieniu, podkreślając wartość przedstawionego przez dra H. Dutkiewicza referatu, podjął kilka zagadnień wysuniętych w dyskusji. Przedstawmy w skrócie niektóre z nich. Zdaniem prof. Rybickiego sytuację przed Schelerem w zakresie socjologii wiedzy można by scharakteryzować w sposób następujący: jeden kierunek reprezentował K. Marks ze swoją teorią bazy i nadbudowy; drugi zaś późny pozytywizm, uznający za byt podstawowy społeczeństwo ujmowane na pół materialistycznie, na pół spirytualistycznie. Mimo zasadniczych różnic istnieje pewna cecha łączna dla obydwóch kierunków. Tą cechą jest determinowanie treści wiedzy przez stosunki społeczne czy społeczeństwo. Scheler zagadnienie rozszerzył, gdyż rozróżnił to, co jest treścią wiedzy, od tego, co jest faktem jej uświadomienia sobie przez pewne kręgi społeczne. Dalej,

kontynuował prof. Rybicki, w relacjonizmie Schelera w odniesieniu do socjologii wiedzy wyraża się przypisywanie ważności pewnym rodzajom wiedzy w ustalonych stosunkach społecznych. W tym zakresie widać wpływ Schelera na Mannheim. Dużą zasługą Schelera jest to, że posunął on typologię wiedzy. Tej schelerowskiej typologii zawdzięczamy później wykształcenie się osobnego działu socjologii, socjologii nauki. W twórczości Schelera, zwracał uwagę prof. Rybicki, wyróżnić należy jego książkę *Soziologie des Wissens* (1924). Późniejsza działalność Martina, Znanieckiego, Gurvitcha, Starka stanowiła już następne etapy socjologii wiedzy. Dyskutant odpowiedział również na pytanie prof. Voisé, dotyczące wkładu w socjologię wiedzy Schelera w porównaniu z wkładem w tę gałąź socjologii Maxa Webera. Dodajmy, że prof. Rybicki zapoczątkował w Polsce zainteresowania twórczością Schelera, publikując w 1926 r. artykuł *Nauka i formy życia społecznego*.

Maria Władyka

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI OKRESU OŚWIECENIA

W dniu 11 czerwca 1974 r. odbyło się w Krakowie posiedzenie Zespołu Historii Nauki Okresu Oświecenia, na którym doc. Stanisław Grzybowski przedstawił referat *Czas i przestrzeń u Raynala*.

Guillaume Thomas Raynal (1713—1796) — wychowanek szkół jezuickich w Pénzenas — przybył do Paryża w 1747 r. i bardzo szybko potrafił nawiązać liczne kontakty literackie, wydawnicze i naukowe, stając się jednym z bardziej znanych autorów. Już w 1747 r. rozpoczął wysyłanie raportów literackich na dwór Sachsen-Gotha, z których powstała później *Correspondance litteraire*. Był też członkiem redakcji „*Mercure de France*”. Z opublikowanych przez niego dzieł wymienić można m.in. *Historię Stathouderatu* (1748), *Historię Parlamentu Angielskiego* (2 t. 1748—1751), cztery tomy *Anegdot literackich* (1750—1756), trzy tomy *Anegdot historycznych, wojskowych i politycznych* (1753—1763). Zdobył ogromną erudycję w zakresie spraw społecznych i gospodarczych. Ułatwiła mu ona uczestnictwo w spotkaniach w salonach Holbacha, Helwecjusza, przyjaźń z Diderotem, Marmontelem, Grimmem i wieloma innymi osobistościami XVIII wieku. Właśnie pod wpływem m.in. Helwecjusza i Holbacha zrodziła się koncepcja napisania syntezy dziejów europejskiej ekspansji kolonialnej. Była to idea francuskich encyklopedystów, której zrealizowanie powierzono Raynalowi. Wynikiem podjętych przez niego prac była *Historia obojga Indii*. Materiału i informacji do dzieła dostarczyli mu geografowie, ekonomiści i byli administratorzy kolonialni. Dzięki temu posiada ono dużą wartość informacyjną. Współpracownikami dzieła byli m.in. Holbach, J. A. Naigeon, J. A. H. de Guibert, J. Baptiste du Buc, A. Deleyre. Najważniejszą rolę odegrał Diderot, który miał napisać znaczną część dzieła.

Inicjatywa podjęcia tematyki dziejów kolonializmu wyszła z grona encyklopedystów około 1763 r. i wiązała się z represjami podjętymi w stosunku do *Encyklopedii*. Była ona próbą popularyzacji idei *Encyklopedii* na kartach innych wydawnictw. Inicjatywa ta zbiegła się także z klęską Francji w wojnie siedmioletniej, która pozbawiła ją większości dawnego imperium kolonialnego. Na kształty dzieła wpłynęła również ówczesna sytuacja kolonii państw europejskich. W połowie XVIII w. zmienia się położenie i znaczenie kolonii. Rozwijający się przemysł europejski sprawia, że znaczenie kolonii zaczyna się oceniać ich wartością rynkową. Skurczenie się kolonii francuskich, zły ich zarząd, niepewne perspektywy na przy-